

Az összehasonlíthatóságról

VISSZHANG - LXIV. évfolyam, 50. szám, 2020. december 11.

Az 1960-as években a történészek körében világszerte nagy divat volt a komparatiztika, az összehasonlítás. Az egyik szellemes történész kollégánk jegyezte meg: a komparatiztika arra biztosan jó, hogy bebizonyítsuk egy adott történelmi eseményről, hogy egészen más, mint az, amivel éppen össze próbáljuk hasonlítani. Ugyanis nagyon fontos, hogy mit mivel hasonlítunk össze. Ha valami történelmi esemény, az azt jelenti, hogy történetiségéből következően egyedi, hiszen megismételhetetlen, és egyediségében ab ovo más, mint az összes többi történelmi esemény. Természetesen hasonlítható más történelmi eseményekkel, minthogy minden mindennel összevethető, csupán az összevetést szolgáló minősége(ke)t szükséges kijelölni. Ennek híján az összevetés értelmetlen marad. Ha az a kérdés, melyik a jobb: a Bösendorfer zongora vagy egy zsák krumpli, arra nincs helyes válasz. Ha a szempont viszont az, hogy egy Schubert-szonátahoz melyik az alkalmasabb, vagy egy éhezőnek melyik a szükségesebb, arra lehetséges a válasz.

Ungváry Krisztián nem tekinti Demeter Szilárd „civilizáció alatti” mondatait holokausztrelativizálásnak, hanem „irodalmilag rossznak”, „esztétikailag ízléstelennek”, politikailag „otrombának” nevezi a főigazgató elhíresült sorait, mintha csupán egy stiláris botlást követett volna el a szerző. Pedig még a NER főrabija, Köves Slomó is tudta „ízléstelen, méltatlan, otromba provokációnak” minősíteni Demeter gondolatficamát.

A fő baj az, hogy Demeter holokauszttal kapcsolatos mondatai történelmi értelemben zagyvaságok, morális értelemben pedig minősíthetetlenek. Ungváry azt írja, hogy „a holokauszt történelmi esemény és ebből adódóan folyamatosan hasonlítható és hasonlítandó is más történelmi eseményekhez – más kérdés, hogy a hasonlat csak akkor működik, ha a másik eseményhez képest nem ordító az aszimmetria.”

A holokausztot különféle történelmi szempontok alapján össze lehet vetni más történelmi korokkal, eseményekkel stb., de Demeter korántsem komparatiztikára törekedett. A holokauszt egyedisége, „abszolút jellege” éppen abban rejlik, hogy minden más genocídiummal ellentétben nem territoriális, hanem univerzális, nem részleges, hanem teljes, nem megváltoztatható elemekhez kötődik (területről való elűzés, kitelepítés, osztályjelleg, társadalmi pozíció, vallási hovatartozás etc.), hanem a genetikai meghatározottság okán nem felcserélhető és nem „átváltható” vagy „elhagyható”. Az Endlösung innen nyeri el „racionalitását”: a végső és teljes megsemmisítés programját, hogy írmagja se maradjon az emberiség egészére veszélyt jelentő fertőnek. Yehuda Bauer, a holokauszt egyik legjelentősebb történésze a holokauszt egyediségét éppen ebben a célkitűzésben látja: az emberiség történelmében a második világháborúig még soha nem történt meg, hogy egy állam vezetői kitervelték egy vallási alapon meghatározott, ám fajilag értelmezni próbált embercsoport valamennyi tagjának – a csecsemőktől az aggastyánokig – a lemészárlását.

Demeter a holokauszt lényegéhez tartozó kérdést érint, amikor az ipari jellegű tömeggyilkosság legfőbb eszközéről, az eszmei és nyelvi szimbólummá is vált gázkamráról beszél, továbbá a nemzetiszocialista ideológia legelterjedtebb faji „meghatározottságait” és „örök ismérveit” sorolja fel: „nagy orr”, „büdös”, „tetves”. S teszi ezt azért, hogy a mai magyarok és lengyelek (az „új zsidók”) helyzetét a közel hatmillió lemészárolt zsidó „sorstalanságával” állítsa párhuzamba.

A versengő áldozatiság relativizál mindent a mások szenvedéséből, s összemossa a történetileg összemoshatatlant. Demeter célja világos: ha sikerülne „minket”, a szerinte nemzeti-keresztény európaiakat vagy legalább a jelenleg még populista vezetők irányítása alatt élő lengyeleket és magyarokat a „liberárják” és „Führerük”, George Soros tehetetlen áldozatainak beállítani, akkor már úgy érezheti, hogy

szinte győzött. Hiszen az áldozat mindig erkölcsi fölényben érzi magát az elnyomójával, kínzójával, legyilkolására törekvőjével szemben.

Ami pedig Ungváry írásában kiváltképp visszás, hogy miközben finomkodva bírálja a PIM-főigazgató legújabb provokatív megnyilvánulását, párhuzamba állítja ezt azzal, hogy a Demokratikus Koalíció éppen most látta jónak P. Szűcs Juliannát, a *Mozgó Világ* folyóirat főszerkesztőjét kitüntetésre javasolni. Hogy kerül P. Szűcs (függetlenül attól, hogy mi a véleményünk a rendszerváltás előtti és utáni főszerkesztői tevékenységéről) Demeterrel és a holokauszttal egy lapra? P. Szűcs pártállami időkben elkövetett politikai „vétke” s a DK-nak az erre való téves reflektálása vajon miként és milyen megfontolás alapján vethető össze a nem pártállami keretek között, semminemű külső nyomásra, szabadon megszólaló Demeter teljes erkölcsi elmezavarásával?

(Írásunkat a *Telex*en megjelent Ungváry-cikkre szántuk válaszként, de a *Telex* főszerkesztője az alábbi indokkal utasította el a közlést: „Belső polícynk alapján válaszcikket az eredeti publicisztikában érintettektől hozunk le – hacsak nem előre tervezett véleménycikk-sorozatról van szó.”)